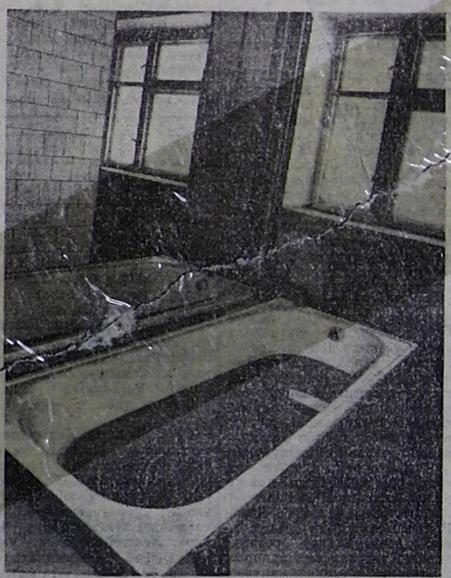

ЧЕДЕР ХӨЛДЕ ПРОФИЛАКТОРИЙ: АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ЧООКШУЛААН, ЫНЧАЛЗА-ДАА...

Кыш, чай-даа дивес ажылдаар учурлук бо профилакторийни туудуп эгезинден бээр черле 10 чыл чоокшулаан боор. Баштай ол туугуну колдөө ажыл-агый ажылдакчыларын профивел рескому харымлап, колдөө ажыл-агый ажылдакчыларын чай, кыш чокка даштамыра-биле туугуну шыраак-ла темпигил кылдыр турганын черин алаа болуп, анаа барып чедире-даа чорай мей.

Ам мыда кандык?

Профилакторийнин даштан чедире черле хевирли аажок, чүгүл чанында артка, боктарын арыдар артка. А оок иштинче кире бээр бени дозу чылды дораан-на думчукка келир. Ийги болгаш үшкү кыштарда комналарын белен кылдыр кылган, дозулап каан, анаа чүгүл орун-дөжөк салдыр артка.

Профилакторийнин подвалда артыктерин калды — техниктер ажылдар чорудар чүгү ол. Ында соодуга камераларын тургускан, малгап хулээп алды черин кылган, ажыл-агый кылдырны, теннис, бильярд ойнарнын залдары бар.

Ийги болгаш үшкү кыштар — өмдөкчилердин уауу өрөөлдери. Оок ажилдакчыларын чугаазы-биле алдырга, өрөөл бургууна 2-2, 3-3 даштанчылар чурттаар. Ийги кышта библиотекка, калдыкчыларга спорт залы, кино көрүлүшү, эске-даа залдар бар. Бирги кышта столовая, өмдөкчү өрөөлдөр бар.

Бирги кышта баарымыска, тапшырчы ванналары, суг кужу-биле массажаар дерилгелер, өрөөлдөр, рапа, аржан болгаш арыг суглар келир өрөөл база бар болду. Ийги-биле чугаалаарга, даштанчыларга таарымчалык болуру-биле дыка хой дерилгелери, эки чүгүлдери мыда белетээр деп турар. А кажан ол профилакторий ажылдагача кире бөөрге, оок дугайын толдаргай дыштыдан, бижи бээр бис. Амгы байдалда мыа чүгү кылдынын турарын ам көрөөл.

Колдөө ажыл-агый яаманы кол чакычир болганда, мыа ажилдап чорутууду турарын харымлаар, хынаар, дерилгелерин чечтөөр, документацын шын кылдыр, аканта-төгерик-биле хандырылганы база ол харымлаар анаар. Ычанган мыда кол ажилдарын «Тыва суг туудуру» 5 дугаар КМК-зы чорудуп турар. Участок начальниги Николай Степанович Белоусов баштаан ажилдакчылар мыа ажилдап турар болдулар.

— Бо 90 олуттуг профилакторийни тууду ам доостурунче чоокшулап келгени бо. Ажилдар мында багай эвес чоруп тур. Чүгүл шалтыктып турар чыгыс айткыч бар: акша чок. Мында ажилдап турар ажилдакчыларымыс ам чыл чыгыс үе-

ШИИТ ПИРЛЕТТИНЕ БЭЭР

Бистин Тыва Республика дагыг чурт-даа болза, сугтуг хемчээлде эже байдал чурттарыг бирээм. Тывадап кучуктуг Енисей болууну эжени алган оок чурттакчыларыга суг оруун ажилдарыга улуз дегикменчи берген. ТАР үезинде бисти, мооп саалап баткын Минусинскиге чедип, чүктү дажыглап турган болгай.

Сөөлү үеде суг оруу элөөн сайзыралды алган. «Тыванын суг артыкка компания» өртүн 1996 чылда багай эвес ажилдап. Бистин ийги көргүдүрүвс эртен чылдарымыдан дорайтайды турары чуну көргүзүп турарыг дээр-де, рыноктуг экономика чексе-даа берге болза, колдөө үезин негеделинче дүүштүр ажилдап турар деп билип турар мей. Оок толдаргай чикээ — Кыдык Согу чукке хамаарыштыр каан Току кокуунче кынар-чаар материалдары, чопуну тергеде бараннарын чогур үезинде сөөртүп чедиринсиз, Чүктү сөөртүрүп болган пассажирлар аргыштарынын планнарын амыр күөстөнүс. 1996 чылдын өртктерин чопуну херегел бераннарылдан эгезин чонга амырдуу чедирит турар ортуг иштинче кынар-чаар материалдары чок калган болгай. Суг толдаргай-биле Тыва Республиканың 1996 чылда социал-экономика-

дар деп бодан турар боор. Басте илдег чүве кайла боор, кыжы кылар ажылдымыс чыгыс экиндириштинден дора, берге. Ажилдап турар транспорттуг машиналар мынкап чылды гаракта турар эвес, оок септелген колду амык дээр алаанга өртк болгай, мычанган өске транспорттан бир оонагай шынары мыда. Эрткен 1996 чылда септелгени шынарыг чорутканын чыгыс экиндириштин үезинде озал-оппан, орукка урелишкис-ла болбоан. Борта бистин ажилдакчыларымысты, оок иштинде тел дождотар, баржаларын калыптарынын үр чылдарга ажилдап келген арга-дууржукамыс улуз болган септелгени шынарыг чорутканы демделээр анаар.

1997 чылдын экиндириштининде эки белекчелес болза, берге болуп дээрин агаар-бойтустуг амыр байдалы баш удур сагындыр турар артка. Оок толдаргай чикээ, Тываның девискээринде хар чогур хемчээлден 200 хуу амык турар, кожовис Хакасияда ол хемчээл 250-300 хуу челип турар. Бо саннар чуну көргүзүп турарыг дээр-де амдыгаштан эгезелээш, сугуларын шыгымыс беле-

тап чык, мыаар чедирген чүктүг өртк колдуу илдег болуп турар. Сайн-Шушешек ГЭС-тен хем оруун шийтээлди алдыр эрге-чок чугуда апарган. Тыва төөгүдөн Кыдат, Моол-биле салдыгжырынын улуз төгү турган болгай. Амгы үеде ол суг оруун шийтээлди амыр болурусса, Россиянын өске областы, крайлары, Кыдат, Моол-биле салдыгжырынга кончуг эитиг болур. Бар талазында, ол чурттар-биле Тываны таварыштыр эже-де оруктарыг бирөөл, ийп талалаанда, бо оруктуг өрткө-хөлөи эдел чык болор, үш дугаарында, бистин бүдүрүлгенине база элөө ажилдыкты болур. Бистин сөөртүр чүгүвүс көвүдээр-де Тываның экономикасында база улуз сагаларыг болур болгай. Бо талаан-биле ТР-нин Чоо-жаз Президент Ш. Д. Оор-жаз улуз делегацияны берип турар. Бо суг оруун ажилдагача кивирин Сибирь дугур-жулгазынын план-хемчээлдеринде көрдүгөн чок оруктарыг бирөөл болуп турарын таварыга эвес. Бистин Президентвице Ш. Д. Ооржаз Сибирь дугуржулгазын орадакчы даргазы болгай, ол талазы-биле айттырлар оорту шийтээрлеттине бээр дээрзинге бүүдээр мей.

Олег ПЕТРОВ. «Тыванын суг-артыкка компания» акционер пииталедди баштаар черин даргазы.

Үш халатың бирээзи...

БАШ УДУР САГЫНДЫРАР

Час дүшкен. Улаваз хемчирин деп балышкынны эгезээр. Ол үеде хемчере, хөлдөргө артык-ла болза кончуг оварымчалыг чорудур. Бо чыгыс Тываның девискээринде чогур хемчээлден ийи каттап улуз хар чаттан. Ол дөргө база бир улуз айылды кижилерге таварыштыр болур. Кижин бодарга, дош ам-даа кызын мынкап сагындыраар, мында-ла чадаг кижилерин хем кежеринге хун келген тудум айылдыг бооп кел чыдар. Часкы дош эне-ондатыг, транспорт хамаанчок, кижин бени ууп шыдавын баар.

Чылдын бо үезинде бистин хамаатыларымыстың хем кежеринин бөдүн чурмуун сажырын турарында, республиканын сугларына озал-оппан болуп турары таварылга эвес. Эртен чазы республиканын сугларына болган озал-оппанты сактып көрөөл. Кызыл хооранын бир дугаарлыг эли-чааар күш-айла калыбынның дүжү-биле Улуг-Хемин кежерин чыккан суг кижин ойдуп кирген. Дом-мас-Сугун алдырынга бир төрөзгөн сугга дүшкен, Бай-Тайга кокуунга база бир хемчере кижин сугга дүжүп өлгөн.

Бирге байдалга таварыш бергилерге силерге ажыктыг, амырдуу кырында ажилдап турар сумелерин кирип көрөй. Бир эвес хем кежерин чыгырлар дош хемчирин ойлу берсе, черле девиде-

хемчере албайн баар болууда, ол силерни эки чүгөгө чедирес. Хем өринге, кежерин хоран дугайында орук демектерин азын каан болза, ону кежерин боаванар. Кажан хемчирин эрип эрип, чаалап берген таварылгада, транспорт-биле хем кежерин кончуг айылдыг, дош кырыны ууп көзгө дораан ойлу берип болур. Транспорт чол чаалакчылар хем оруун ажилдарын хоран дугайында дыштанчыларын үрөп болбас. Дош алаандал балык турар балыкчылар келир чылды дошка чедир шыдакын көрүңер.

Сергей ПИГТОВ. Бирге хемчээлдиг суднолар талазы-биле күрөспөкчүлүгүнүн начальниги.

Хоочуннуң бодалы

...ЧАЗЫЛ ЧОК

1980 чылдын март айда Кызылдың № 2 өмдөгөтөппө Степан Албанович Сарыг-оол, Соли Төмөрүна, Амрыкток үкелээ бир өрөөлгө чыккан бис. Бир-ле хун дүш өртин чорда, назаны улгалды берген, чуга-соот чок, карактарын ийин алган чыдар кижини бистин аравымыс үш кижин эржен ажилдар чык орунга экөөз чыттыр. Дүңүз эрменчел сумелерин турган, сыгырткан шаг-ла болган. Үш хонган соонда кижини уган кирип, канчап мычкан барган кири чугаалан эгезин. Ол кижин Кызылдың № 2 килозааны, га үр үеде ажилдап келген Долгар эминин өөнү шити Оюн Ениак болду. Каш хонук өрткөнде кижини үе дугайында чугаа кылды.

Чур дошда болган часкы үе чазым чок. Кончуг ханы оларларны, хооргаларын, коопшадарын илдег үе тургузуп чүве. 1929 чылда корчугун үр болган. Билбес эвес силер. Эгезе болган Эрбеч оюнларынын үр өрткөнде оларын кара өгөрүнни ханаларыга азын каан беле-дер силерни берген. Бай-Булуунуң олычтарына балык чыр куттарынын хөйүн кижин кайтар чүве. Ынчалза-ла ол үр хөй-ле котаралды, качыгдалды чедиргени улуз чугаалакчылар чүве.

1946 чыл. Май эгеви. Обл-куском даргазы Сарыг Долгар Мангыр огул Чыгбага баштапканы үере улар онаа комиссия тургустууган. Кызыл хооранын чурттакчыларын хөй пурузу эржен чур чанында кара байрт. Арткалары № 2 школага, обком болган хөгжүм-шияттырына чыгдыр, оок хемчере хөй кокуунга хавак кырычче кижилерин кежи-

турган. Ол көзөк черин доку чазыдыртып шог болган. Онаа комиссиянын дилдөөн эзулар бир хун бомба чүктөгөн үш самолет укуп келгеш, Кызылды кончуг чыгыс дескингеш, дедир эвектен. Эртенбиле дышталганы — дошту бомбалар болза, хамык бажынарың соңгалары артык-тыр деп, меддегел кылган дээр чоран. Агаар-бойтустуг бо чылды демектерин дыка айылдыг хыре хар үлүг агарын шынды колдуунда 80-100 хун Харин-даа хөй кезинде үр-дугуч туманан, боранан, шык тыртып турар. Билдег таварылгада хал хадывастыг бээр билдирген. Шаг-үр оройтап, час дүшкенин чоп эскерип, айылдыктып турар апарган.

1953 чылдын март 6-ла, Улуг Сталинга ажал турар хүнде, Олор Биче-оол, Константин Конога Коновос кудумчузуна костюмдерин харын хөп-хөпертен эрип каарын кайгап, ийргенин чоран ийик бис. «Туттувар дөргө, чел, кудуруу бар эвес, сугуу канчаар боор» деп тыла домак бар. Кыскамы-биле демделгезим факт-барымдадыг үлөшүлөргө даянган. Биче Шуй, Ала-Белгилерин дегемеринден балар суглардан Даштыг-Тей, Цара-Суг МЧАО-леринин Бай-Тал суурда туткан бажынарын, Улуг Шуйдан баткан сугдарлар

Борис ЧЮДОК. Күш-ажылды хоочуну.

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНИ

Хундууг Шериг-оол Ди-ажыкович! Тыва Республиканын Президентинин алдан дукаалында ийги хуусада сонугтурганары-биле холбаштыр Кызылдың башкы үчилдешиниң бүгү сургууларды, башкылары болган ажилдакчылары Силерге чүктүрүн ханызындап ийги багырны чедирешкен, ол беди күрүне алаан-дужаалыга чедириниңиңиң күөп тур. Соңгудаларга Силерниң тийлелгелер бола, Тыванын хөй националдыг чоңунуң Силерге улуз бүүреленин, илгеленин болган чоргарандиын толдаргай херечинаар. Чонун амыдаралын моон сонгаар экинжер, республиканы башкаар талазын чедириниңиңиң боду-дуга болгаш өг-бүделеринин бүгү кежигүнеринге аас-кежини, каң дег кадыкшылды күөдүсүн.

КАПСЫРЫЛГА

Организацларынын, албан чертеринин, өңүңүң организац-эрге-хоойдууг ийи-бүүр хевирлеринин бүдүрүлгелеринин удурутканына, кол бугал-терлеринге, хууунда сайгарлыкчыларга болган хамаатыларга дараанда чүдүлери угалдыры эрге-жок чугуда деп, пенсия фондузуни садыры саап турар. «1997 чылда Россия Федерациянын Пенсия фондузунга кирер страхование дайыбарларынын тарифтерин дугайында» № 26-ФЗ Федералдыг хоойлуга Россия Федерациянын Президентин 1997 чылдын февраль 5-те ат салган. РФ-тин Пенсия фондузунга страхование дайыбарлары 1997 чылда дараанда тарифтерин ол Хоойлуга дүштүр доктаатылган РФ-тин Пенсия фондузуни Тыва Республика талазы-биле садыры дыштанды тур:

— хууунда сайгарлыкчыларга, оок иштинде даштыкы хамаатыларга, а ол ишкан хууунда истаге чорудуп турарларга, хууунда практиктин ажилдык нотариустарга, хууунда илкетке кылды, лекция номчун, концерт көргүзүп турарларга хамаарыштыр — 28 хуу хемчээлди, тарактын (фермер) ажил-агыларга, Согу чүктүн эвезин чорудуп үлөшүн удузтарынын чыгыр болга ажил-агынын чорудуп турар төрел болук аймактарына, өг-бүлө обидина-ларына — орунгазын 20,6 хуу хемчээл-биле страхование дайыбарын төлөөр. Айттыган дайыбар төлөкчилеринин иштинде болуңду ажил-чорудулузынга хөзөлдөгүш ажилдакчылар турарлар, толдаргайлар (тарактын (фермер) ажил-агылардан ачыла), бүгү үлө-

экилер эзулар ажилдакчыларга берген төлөвириниң 28 хууу хемчээлди дайыбарын РФ-тин Пенсия фондузунга кирер; — болукчуларга (адвокаттарга) — болукчуларга берген төлөвириниң 28 хуууу; — хөдөлгөнгөн ажилдакчыларын күш-ажыдын аныглап турар хамаатыларга, оок иштинде хамааты-эрге-хоойлу хевирин көрөөлөргө үлөшкөн, ажилдарын күөстөдүп, амырдуу чедирелгенин көргүзүп турарларга хамаарыштыр — ажилдакчыларга берген төлөвириниң 28 хууу; — хамаатыларга, оларын иштинде хөдөлгөнгөн хамаатыларга доктааткан төлөвириниң 1 хуууу хемчээлди дады-бары төлөөр. РФ-тин Пенсия фондузунга төлөөр страхование дайыбарына кир сапалас төлөвирлерин хевирлерин РФ-тин Чызаа толдаргайлар. Билдирмес айттырларын тайылбырын РФ-тин Пенсия фондузунун төлөөлчүлөрдөндө дайыбар төлөкчилеринин турар чертеринин азын-биле билип алыр.

Понедельник

МАРТ 24
БИРГИ ПРОГРАММА
РНТ БИРГИ канал

11.30 Аялганы тып көрөм
12.00 МЕДЭЭЛЕР.
12.15 Фигурагун чунгулааш...

Вторник

МАРТ 25
БИРГИ ПРОГРАММА
РНТ БИРГИ канал

12.15 «Хүлөр күш», уран-чечен...

Среда

МАРТ 26
БИРГИ ПРОГРАММА
РНТ БИРГИ канал

13.35 Төгүлүчү арзынлары.
14.15 «Чидиргенин дилеп...

Четверг

МАРТ 27
БИРГИ ПРОГРАММА
РНТ БИРГИ канал

13.20 «Вся Курлесовтун
ужуралдары», м/ф.

Пятница

МАРТ 28
БИРГИ ПРОГРАММА
РНТ БИРГИ канал

12.15 Амьдыралдын уржуктары...

Суббота

МАРТ 29
БИРГИ ПРОГРАММА
РНТ БИРГИ канал

10.30 Азаттай болба.
11.00 Эртеги почта.

«Шын» солун телекөрүкчүлөргө
(Март 24 - тең 29 - ка чедир)

17.10 Он алды харга чедир
болгаш оон-даа ору назы...

ИИГИ ПРОГРАММА

7.00 Эртеги экспресс.
7.55 ТИ-маркет.
8.00 МЕДЭЭЛЕР.

ИИГИ ПРОГРАММА

13.20 «Вся Курлесовтун
ужуралдары», м/ф.

ИИГИ ПРОГРАММА

12.15 Амьдыралдын уржуктары...

17.15 Делегей дескиндир.
18.00 МЕДЭЭЛЕР.
18.20 «Судьба деп аттыг кыс...

ИИГИ ПРОГРАММА

7.00 Эртеги экспресс.
7.55 ТИ-маркет.
8.00 МЕДЭЭЛЕР.

ИИГИ ПРОГРАММА

13.20 «Вся Курлесовтун
ужуралдары», м/ф.

ИИГИ ПРОГРАММА

12.15 Амьдыралдын уржуктары...

рудар көзөк.
23.30 Делегей хоорайларынын
дүнеки амьдыралы, Тель...

УШКУ ПРОГРАММА

14.15 Эртеги медээлер.
14.30 Аргентин кино фести...

УШКУ ПРОГРАММА

14.15 Эртеги медээлер.
14.30 Аргентин кино фести...

УШКУ ПРОГРАММА

14.15 Эртеги медээлер.
14.30 Херэжениер дугайында...

УШКУ ПРОГРАММА

14.15 Эртеги медээлер.
14.30 Херэжениер дугайында...

Төрүттүнгөн хунүңер-биле!
Брамм көжүмү чагырамынын даргасы Еваторана Күгү...

ЧАРЛААДАР
Кызылдын пассажирлер аргыштыр автобүдүрүлгөз...

Тес-Хем кожуунуң О. Шынаа суму чагыргазы,
«О. Шынаа» совхозтун директоруңа Тыва АССР-ниң ал...

Тыва Республиканың улустуң Улуг Хуралы (сездиңи)
Улуг Хуралдыг кезигинү

Түргүзүкчүлөрү: Тыва Республиканың
Чааза болгаш «Шын» солун редакциязынын
коллективин.

РЕДАКЦИЯНЫН КОЛЛЕГИЯЗЫ: Н. С. БАЗЫР
(кол редакторун орадакчызы), М. К. КАЛЧАВ (үлөтүр...

МИЛДИСТЕР: виватил амьдыралы — 3-34-19; 3-34-98.
үлөтүр — 3-34-49; 3-36-73; колөз ажалгагы — 3-36-82;

Агар саны: КБ «Тыва кредит» № 363406,
сч. 700161629, МФО 049304729, ИНН—1701008465.